

Rapport från besöket på *Musée de la Musique* i Céret

den 26 januari 2023

Vi var femton nyfikna Nimrosar som samlades i entrén till musikinstrumentmuseet. Efter en iskall promenad, var det skönt att komma in i värmen på museet. Åsa, jag som även skriver rapporten, började med att berätta lite om muséets historia, om instrumenten i coblan och hur den katalanska musiken utvecklats. Nedan finns en sammanfattning.

Därefter strövande vi runt på övervåningen, och beundrade alla instrument insamlade från världens alla hörn. Insåg att även dragspel, säckpipa och orgel är blåsinstrument.

Efter museibesöket åt vi en god och prisvärd lunch på *Le pied dans le plat*, en av Cérets trevliga restauranger.

Kort om *Musée de la Musique*, om dess historia, och om oboen (haut-bois), coblan och la Sardane

Musée de la Musique är en del av CIMP, *Centre International de Música Popular*, som bildades i Céret 1987. Målet var att befrämja och öka kännedomen om den traditionella katalanska musiken och danserna, och andra musiktraditioner runt medelhavet. Detta skulle ske genom insamling, forskning, och kunskapsspridning. Centret ska också vara en mötesplats för professionella, amatörer, kompositörer, dansare, instrumentmakare, lärare, forskare och publiken. Centret ska utbilda, ordna uppträdanden, och bedriva museiverksamhet i form av en fast utställning och vandringsutställningar.

När CIMP bildades fick centret överta dokument och instrument från *La Fédération Sardaniste du Roussillon* och *l'Institució Músical Popular d'Europa Mediterrània*. De två föreningarna bildades 1976 och fick överta det gamla sjukhuset Saint Pierre som byggdes 1649. Allt eftersom insamlades fler och fler instrument. Senare, när det donerades material från andra kulturer, inkluderades även dessa traditioner i uppdraget. Bland samlingarna finns instrument från Afrika, Främre Orienten, Asien, Europa och Amerika.

Muséet har, med sina mer än 3 000 instrument och 16 000 partiturer, den näst största samlingen av musikinstrument i Frankrike. Här finns huvudsakligen blåsinstrument, men även slag- och stränginstrument.

Museet fick sin nuvarande form 2013. I entrén till museet finns en imponerande serpent, ett nästan 2 meter långt blåsinstrument med dov klang. Den kallas även bashorn.

Donationer

Den museala delen av CIMP:s verksamhet tog fart då Stefan Herzeka och hans fru Verena Nil 2010 donerade sin instrumentsamling till Céret. Stefan Herzeka föddes i Wien 1935. Han kom från en judisk-österrikisk familj som flydde nazismen och flyttade till Schweiz. Han var barnläkare och undervisade på universitetet i Zürich. På en arbetsresa till Thessaloniki i Grekland upptäckte han ljudet från oboen och förälskade sig i instrumentet. Han och hans fru samlade under 40 år oboer och andra instrument, dokument, böcker, skivor och fotografier från hela världen. De samlade även in föremål som satte in instrumenten i ett kulturellt sammanhang. Det kunde vara statyer, tyger, smycken, hantverk, målningar mm. Samlingen skänktes till CIMP som tack, till de män och kvinnor i södra Frankrike, som hjälpte människor att fly undan nazismen och Francoregimen i Spanien. Men också för att man stöttat kulturell frihet i Katalonien.

En annan familj som bidragit med mycket dokumentation rörande de katalanska musikanterna och sångarna från början på 1900-talet, är familjen Manyach från Céret. Basen i dokumentationen utgörs av artiklar i lokalpressen skrivna av Albert Manyach. Bland materialet finns även kompositioner och tonsättningar av roussillanska poem, av hans son

René Manyach. Sonsonen som också heter Albert har samlat mycket av materialet i en bok, *Étude sur la musique et les instruments catalans*". Boken går att köpa på muséet. Det är en familjehistoria som speglar roussillions musikhistoria på 1900-talet.

Ytterligare en person som bidragit med material till CIMP är Jacques Gendron som efter en konstnärskarriär tog honom till världens alla hörn. Han slog sig sedermera ner i Céret. När han dog 2008 lät familjen staden (la Mairie) gå igenom allt han samlat, skrivit, fotograferat och filmat. Mycket av det är nu bevarat på muséet.

Instrumentmakare

Den första kända instrumentmakaren i Pyrénées-Orientales var Raphaël Garret (1777–1820). Han bodde i Perpignan. Efter honom, på 1820-talet, kom det flera instrumentmakare till området. Valentin Touron och hans son André har tillverkat merparten av de bevarade instrumenten från den tiden.

1840 bosatte sig Pierre Brisillac (1807–1877), i Perpignan och försåg spelmän med instrument. Han överlät sin verksamhet till en anställd, Firmin Delmas. Musikaffären *Delmas musique* i Perpignan finns kvar i familjens ägo sedan sju generationer.

Under femtio år kom det inga nya instrumentsvarvare till regionen. Inte förrän Marcel Jourda (1922–2022), en coblamusiker, slår sig ner i Espira de l'Agly i mitten på 1900-talet och startar ett instrumentsvarveri. Han är den senaste, kanske sista, oboesvarvaren i Pyrénées-Orientales.

Oboe (haut-bois)

Oboen har dubbla rörblad (*anche*). En bit rörblad viks och lindas så att ett rör bildas. De två skivorna vibrerar mot varandra och skapar ljudet. Rörbladet stäms genom att slipas och justeras. Dubbelrörblad används i oboe, fagott, i vissa kinesiska blåsinstrument och vissa typer av säckpipor.

Rörbladet görs av gräsväxten *Arundo donax*, på svenska italienskt rör, eller av bambu, beroende på var i världen det tillverkas. De kan även göras av kolfiber eller plast. Ordet rör är ett gammalt ord för vass, säv, och liknande gräs och halvgräs. Tänk vasspipa.

Till klarinett och saxofon används platta enkelrörblad som fästs vid ett munstycke. Runda enkelrörblad, ett vassrör med uppskuren tunga, används till vissa säckpipor.

Oboens resonanstub är vanligen gjord av trä, det kan vara bambu, vass (roseau), bröstbär (jubar) eller aprikosträ. Karakteristiskt för oboen är den koniska öppningen som bidrar till instrumentets starka ljud. Det är ett instrument som är gjort för att användas utomhus.

La cobla

La cobla är en katalansk orkester. Första gången La cobla nämns i Pyrénées-Orientales är på medeltiden. På 1600-talet bestod en cobla av fyra musiker; en flöjtist med enhandsfattning och tamburin (flaviol et tambori), en säckpipeblåsare (cornemuse), och två oboister, en prima (oboe med hög ton) och en tenora (oboe med lågt tonläge). Gruppen kallades cobla de joglars, spelmanscobla.

Under århundradena som följde utvecklades blåsinstrumenten. Från 1850 bestod roussillon-coblan av flera olika typer av horn, två flöjter och en oboe. Den rousillanska coblan utvecklades, och idag består en modern cobla av 11 musiker som spelar tolv instrument; flabiol – tamborin, två tible (en kort oboe med hög ton), två tenora (oboe med låg ton), två trumpet, en trombon, två fiscorne (horn) och en vera (tresträngad basfiol).

Banden spelade på fester i både norra och södra Katalonien från 1939. I Céret ackompanjerar coblan matadoren med sin trupp, cuadrillen, inför en tjurfäktnings.

La Sardane

Coblan är ett dansband, främst för La Sardane men också för andra danser. I Sardane, bildar dansarna cirklar och håller varandra i händerna. Dansen består i princip av två steg, ett kort och ett långt. Alla dansar olika och därför måste stegordningen ropas ut innan dansen börjar.

Man började dansa Sardane någon gång i mitten på 1800-talet, troligen mellan Figueres och Barcelona. Dansen spreds snabbt och noterades första gången i Pyrénées-Orientales i början på 1900-talet. 1902 introducerades dansen i Céret, men ceretborna gillade den inte, då de hade sina egna danser.

Sardane förbjöds i Spanien av Franco-regimen och kom därmed att bli en symbol för det katalanska motståndet mot regimen. Efter retiradan (1939) och med den moderna coblan, utvecklades Sardanedansen och får fäste i Pyrénées-Orientales. På 1950-talet bildas flera dansklubbar och man började tävla i Sardane. Från 1958 är Céret värd för en årlig Sardanefestival. Tävlingarna i Sardane sker på tjurfäktningsarenan i Céret.

Var kan man lära sig spela instrumenten in coblan?

Förmågan att spela ett instrument överfördes från början muntligt, vanligen från far till son. Det har dock hittats kontrakt från 1500-talet för lärare som undervisade i oboe och säckpipa. Inte förrän i början på 1900-talet började skrivna dokument dyka upp om hur man spelar på de katalanska instrumenten. Dokumenten avslöjar en stark katalansk spelmanskultur.

Konservatoriet i Perpignan erbjöd 1881, för första gången, lektioner i katalanska musikinstrument. Det var instrumentmakaren André Toron som var lärare. Men, inga elever anmälde sig. Samma sak blev det för céretanen Albert Manyach när han erbjöd undervisning i

katalanska instrument 1945. Inte förrän 1992 med Vincent Vidalou och Frédéric Guisset började undervisningen ta fart. Idag finns det sex lärare som undervisar i le tible, le tenora, la gralla (oboe), la prima, la cornemuse (säckpipa), la flaviol (flöjt), la bandurrina (ett mandolinliknande instrument), le fiscorn (horn), och i traditionell sång, samt i olika orkester- och sångensembler.

(texten är sammanställd, fritt översatt och tolkad, från museets hemsida och informationstavlor, samt från internet (wikipedia), av mig, Åsa JJ)